

Сергій Марченко:

режисер Національної кінематеки України,
аспірант Київського державного інституту
театрального мистецтва ім. І.К.Карпенка-Карого

У полоні ілюзій

Кожна держава пише свою історію, знімає хроніку, творить міф, втілює свій образ у фільмах, дбає про неперервність національної культурної традиції для виховання прийдешніх поколінь.

Кіновиробництво майже зупинилося. Стан українського кінематографа незадовільний, а про науково-популярне кіно тепер і не згадують. Почесне місце, яке воно займало в духовному житті нашого суспільства, дрейфує вниз. Виросло покоління, яке не знає такого явища, як українське науково-популярне кіно. Ті, хто пішли до школи в рік проголошення незалежності України, тепер в дев'ятому класі. Їхні батьки пам'ятають магію учбових фільмів, які з 16-міліметрових шкільних кінопроекторів (відео ще не було) несли образну інформацію з фізики, астрономії, хімії, географії — і це була найцікавіша частина уроку. Старше покоління з вдячністю згадує кращі стрічки Київнаукфільму «Сім кроків за горизонт», «Чи думають тварини?», «Індійські йоги...». Духовне життя потребувало, і такі фільми з'являлися. Бо у кожній людині живе маленький дослідник, який прагне реалізувати свій природний потяг до пізнання — хоча б через осмислення науково-популярних фільмів. Мова науки складна, зрозуміла вченим, а популяризація наукових знань — це вже заняття для фахівців іншої професії. Суспільства передових країн розвивають цей вид кінематографа, дбають про розширення світогляду своїх громадян. Здавалося б, тепер, коли наука здобула нові знання, коли відкрилися архіви і кордони, зникли цензура, заборони і враз постало стільки цікавого, — науково-популярних фільмів мало би бути більше. Тепер їх немає зовсім. Чи, може, треба ще трохи потерпіти, дочекатися плодів нових реформ, економічного розквіту, поки з'являться кошти, а поки що задовольнятися чужими фільмами?

Років 15-20 тому кінопродукція «Київнаукфільму» була яскравим фрагментом у контексті світового науково-популярного кіно. Національна кінематека України (Київнаукфільм) і сьогодні вважається однією з найбільших студій неігрового кінематографа в Європі. У ті роки студія випускала по кілька сот найрізноманітніших фільмів на рік. І хоч більшість стрічок носила позанаціональний характер (фільми затверджувалися й приймалися у Москві, студія «обслуговувала» весь радянський простір — лише зрідка «дозволялося» зняти щось з життя УРСР), щороку з'являлися цікаві фільми, які й сформували київську школу науково-популярного кіно. В перші роки незалежної України Київнаукфільм мав великий творчий потенціал. На початку 1993 року: 68 кінорежисерів, 50 операторів студії, десятки сценаристів та наукових консультантів

Національної Академії Наук почали і за рік створили 108 пізнавальних історичних фільмів «Невідома Україна» та 32 фільми з історії української армії, медицини та права. Цей серіал став своєрідним відкриттям історії України. Перші прем'єри «Невідомої України» засвідчили її успіх. Суспільство вже давно чекало правдивих історико-пізнавальних фільмів. І якби державні мужі вели послідовну політику, зокрема в галузі кіно, затрачені на виробництво серіалу кошти повернулися б і кіновиробництво продовжилося. Після виходу «Невідомої України» дирекція Національної кінематеки пропонувала показати її на одному з центральних каналів Українського телебачення, але там зажадали оплати за ефір... Це дивно, бо у світі, як правило, телеканали платять студіям-кіновиробникам за право демонстрації фільмів, у

нас — навпаки. А німецький серіал з історії Другої світової війни по тому каналу тоді пройшов. Звичайно, що стандарти стосунків з іноземною стороною інші, певно, німецькій стороні були виплачені кошти, які б тоді могли підтримати українську кіностудію, і її фахівці не вимушені були б іти в тривалу неоплачувану відпустку. Це лише один момент «гальмування» українського науково-популярного кінематографа.

Чомусь вважається, що виробництво документальних і науково-популярних фільмів є збитковим. Працівники прокату назвуть багато прикладів, коли фільми самоокуповувалися. Виробництво учбових стрічок теж не було збитковим, бо фінансувалося університетами й освітою. Але погодьмося, що завжди існуватимуть фільми, виробництво яких потребуватиме державної підтримки. Бо кожна держава пише свою історію, знімає хроніку, творить міф, втілює свій образ у фільмах, дбає про неперервність національної культурної традиції для виховання прийдешніх поколінь. До такої категорії і належить серіал фільмів «Невідомої України», які були зняті за державні кошти.

Якщо пізнавальні фільми з української історії раніше з'явитися об'єктивно не могли, то тепер, виходить, їх можна замовчати. Просвітницька місія «Невідомої України» в той час була зведена до нуля, бо фільми три роки пролежали на студії. Лише тепер цей серіал на відеокасетах успішно розповсюджується по школах, гімназіях, університетах і потроху самоокуповується. А тоді «Невідомої Україна» протягом 1996 року йшла на телеканалі ICTV, і ця комерційна студія оплатила Національній кінематеці (хай і не в повному обсязі) за право показу, чим підтримала її виробництво.

У мене є що порівнювати: будучи одним із режисерів «Невідомої України» в 1993-му, я ще застав творчу атмосферу, коли фільми знімалися, цехи працювали у дві зміни, бувало й у вихідні. Всі розуміли значимість своєї праці... І прикрі часи в 1998-му, коли без жодного фінансування, в порожньому монтажному цеху закінчував роботу над фільмом «Відгомін забутого неба»: сидиш, складаєш зображення в холодній монтажній, дихаєш — пара йде, і мимоволі запитуєш: чи, окрім мене, цей фільм ще комусь потрібний?

А державні кошти тим часом розпорошувалися, податкова політика відвертала від кіновиробництва приватні інвес-

тиції. Державні студії мусили згортати виробництво, хоча суспільна потреба у фільмах зростала. Бо торгівля потребувала реклами, естрадні зірки — кліпів, фірми — фільмів про свою діяльність. Тому приватний капітал і пішов на створення невеличких власних відеостудій. Злого нібито нічого й немає в тому, що продавці, підприємці добули сучасну відеоапаратуру, але вони самі почали знімати фільми, і не лише рекламу, а й різноманітні шоу і багато іншого. Така вже у них склалася ілюзія: кіно знімати просто.

Працівники кіно тепер змушені працювати в торгівлі, в охороні, в ремонтних бригадах — тільки не в кіно. Київський університет ім. Т.Г. Шевченка колись мав власну кіностудію учбових фільмів. Окрім зроблених наочних картин, пригадую чудово знятий фільм професора з ботаніки Олексія Липи про український степ. Це було років двадцять тому — тепер в університеті немає ні студії, ні її фахівців. Зате на багатьох факультетах є відеокамери, і для навчання є щоденна потреба, наприклад, в демонстрації експериментів — такі «фільми» там знімають... лаборанти. Аналогічні студії є майже в усіх провідних університетах світу, але там працюють фахівці.

Парадокс полягає у тому, що студій стало навіть більше ніж фахівців. Чув, що тепер в Україні є вісімсот відеостудій — справжній некерований відеовибух. Де взяти стільки фахівців? Ще років десять тому кількість місць для студентів-режисерів, операторів на кінофакультеті театрального інституту затверджувалася мало не в Москві: п'ять режисерів, операторів трохи більше. Бувало, що проводився цільовий набір кінорежисерів для країн Сходу — в такі роки українські абітурієнти мусили шукати долі в Москві, вступати до ВДІКу. І до сьогодні на увесь простір п'ятидесятидвохмільйонного українського народу поки що лишився той старий план набору, якщо не зменшився.

То, може б, пора створити Національну кіношколу, збільшити набір студентів, сертифікувати ті стихійно утворені студії, навчити їхніх працівників робити кіно? Так, вони вже «вчаться». Один у одного. Святе місце порожнім довго не буває, і тепер відкрилося багато різних місячних курсів з відеомонтажу, режисури, зйомки. Замість створення української кіношколи на базі кінофакультету, почалося розпорошення цього єди-

ного закладу. Педагогів запрошують на ці курси, переманюють у вузи, які ніколи підготовкою кіно-телефахівців не займалися, а тепер взялися «надолужувати» нестачу режисерів, операторів. Готують їх залпом, по тридцять-сорок на курсі. Чи це не є черговою профанацією за державні кошти, коли напівосвіченому випускникові такого вузу надаватиметься диплом державного зразка про те, що він є професіоналом?

Будь-яка кіношкола світу тісно пов'язана з кіновиробництвом. Не є винятком і кінофакультет КДІТМ. Це ілюзія, що навчити професіонала кіно можна в стінах вузу. Школа — це щось значно більше ніж стіни, педагоги, майстри. Це ще й атмосфера, особливе унікальне мистецьке середовище. Школа науково-популярного кіно — це і кінофакультет, і Київнаукфільм, де студенти проходили практику. Саме на кіностудії серед колег-професіоналів невміння і страх початківців танули, навіть педагоги не могли дати того, чого в умовах виробництва навчалися молоді режисери. Якщо кіновиробництво гальмується — занепадає і кіношкола. Національна кінематека України функціонує, але кількість фільмів, які тепер там знімаються для України, вкрай недостатня, і для студентів-практикантів тепер там місця немає.

Нині нав'язується ще одна думка, що кіно нібито відмирає, що настає ера відео — так дешевше. Але чомусь на сьогодні у світі жодна з поважних студій науково-популярного кіно ще не відмовилася від кіноплівки. Кіноплівка дає найвищу якість зображення, природа якого більш органічна, ніж на відео. Саме на традиційній кіноплівці приймають фільми для участі в міжнародних кінофестивалях. Тільки на кіноплівці знімаються найпрестижніші фільми й реклама. Для розвитку українського науково-популярного кіно було б перспективно освоїти і давно забутий, відносно недорогий 16-міліметровий формат, з наступним друком негативу на позитивну 35-міліметрову плівку — зарубіжні студії неігрового кіно так і знімають. А ми що, чекаємо, «коли смажений півень нас клюне». Треба виробити план і домагатися державних рішень по створенню сприятливих умов для розвитку сучасного кіновиробництва, оновлення його застарілої матеріальної бази, утвердження української кіношколи науково-популярного кіно.